

UPRAVLJANJE RIZICIMA U OSIGURAVAJUĆIM KOMPANIJAMA U CRNOJ GORI

RISK MANAGEMENT IN INSURANCE COMPANIES IN MONTENEGRO

*Sanda Senić*¹

JEL Classification: E00; E42

Preliminary communication

Primljeno / Received: February 07, 2018

Prihvaćeno / Accepted: March 29, 2018

Apstrakt

Osiguravajuće kompanije, kao institucionalni investitori, su važni učesnici na finansijskom tržištu, prije svega na tržištu kapitala. Njihov značaj i aktivnosti se ogledaju kako u obezbjeđivanju finansijske stabilnosti tako i u jačanju konkurencije na finansijskom tržištu.

Tržište osiguranja u Crnoj Gori kao i u razvijenom svijetu je izloženo sve većoj konkurenciji, jer se djelatnošću osiguranja bave mnogobrojne osiguravajuće kompanije. Da bi povećale svoju uspješnost poslovanja one su primorane nuditi svoje usluge po nižim cijenama, pa u tom smislu moraju poznavati karakteristike, vrste i obim mogućih rizika, te zadovoljiti potrebe sve većeg tržišta. U ostvarivanju takvih ciljeva potrebno je primjereno upravljati rizicima osiguranja u funkciji profitabilnog poslovanja osiguravajućih kompanija.

Najznačajniju promjenu u domenu regulacije solventnosti u oblasti osiguranja na nivou Evropske Unije predstavlja direktiva Solvency II. Ključni zahtjev koji direktiva nameće osiguravajućim kompanijama je upravljanje rizicima i alokacija adekvatne veličine kapitala za pokriće tih rizika, pri čemu se po prvi put u kapitalne zahtjeve (pored kreditnog, tržišnog i rizika osiguranja) uključuje operativni rizik. Solventnost II će unijeti ključne promjene kod osiguravajućih kompanija kada je u pitanju upravljanje rizicima, jer će doprinijeti boljem poznavanju, prepoznavanju i upravljanju rizicima, što bi na kraju pozitivno uticalo na ukupnu izloženost društava za osiguranje riziku, povećanu profitabilnost i sigurnost poslovanja.

Ključne riječi: *osiguranje, upravljanje rizicima, solventnost, profitabilnost.*

Abstract

Insurance companies, as well as institutional investors, are important participants in the financial market, especially in the capital market. Their significance and activities are reflected both in ensuring financial stability and in strengthening competition in the financial market.

The insurance market in Montenegro as well as in the developed world is exposed to growing competition, because the insurance business dealing with many insurance companies. In order to increase their business performance, they are forced to offer their services at lower prices, and in this respect must be familiar with the characteristics and the nature and extent of potential risks, and meet the needs of the growing market. In achieving these goals it is necessary to adequately manage risks insurance will ensure profitable operations of insurance companies.

¹ Fakultet za ekonomiju i biznis, Univerzitet „Mediterran“ Podgorica.

The most significant change in the area of solvency regulation in the field of security at the level of the European Union's Solvency II directive represents. The key requirement that the directive imposes insurance companies, risk management and allocation of adequate size of capital to cover those risks, where for the first time in the capital requirements (in addition to credit, market and insurance risk) includes operational risk. Solvency II will bring fundamental changes in the insurance companies when it comes to risk management, as it will contribute to better understanding, identifying and managing risks, which would ultimately contributing to the overall exposure of insurance companies risk, increased profitability and security business.

Key words: *insurance, risk management, solvency, profitability.*

1. UVOD

Globalizacija svjetskog finansijskog tržišta i negativne posljedice finansijskih kriza, nametnule su potrebu za sprovođenjem odgovarajućih mjera za upravljanjem rizikom. Uporedo sa razvojem finansijskog sektora došlo je i do razvoja instrumenata za mjerenje, upravljanje i kontrolu rizika. Evropska komisija EU u saradnji sa predstavnicima evropske djelatnosti osiguranja je, po ugledu na Bazelski komitet, krenula u kreiranje i sprovođenje sličnog regulatornog okvira za upravljanje rizikom u društvima za osiguranje, nazvanim Solventnost I i II.

Ključni zahtjev koji koncept Solventnost II nameće osiguravajućim društvima jeste implementacija sveobuhvatnog sistema upravljanja rizicima, koji podrazumijeva potrebu sistematskog identifikovanja svih rizika, njihovih međuzavisnosti i mogućnosti koje osiguravajućim društvima stoje na raspolaganju.

Solventnost je najvažniji pokazatelj sigurnosti i stabilnosti osiguravajuće kompanije, pa samim tim i njene atraktivnosti za potencijalne osiguranike. Za osiguravajuću kompaniju kažemo da je solventna ako je njena imovina veća od dugova. Svrha osiguranja, koja se ogleda u pružanju određene ekonomske i socijalne zaštite od rizika, uslovljava primarni značaj solventnosti u odnosu na ostale principe poslovanja osiguravača. Nesolventnost osiguravajućih kompanija pogađa prvenstveno osiguranike, kao korisnike njihovih usluga.

Osiguranje predstavlja veoma značajnu privrednu djelatnost koja obezbjeđuje ekonomsku zaštitu od različitih identifikovanih rizika, ali bez unaprijed poznatih troškova zaštite od pojave rizika i vremena njihovog nastanka. Troškovi te zaštite poznati su u potpunosti kada nastane osigurani rizik, u nekom određenom vremenskom periodu. Specifičnost proizvoda djelatnosti osiguranja proističe iz osobine da se konačna cijena obezbjeđenja prihvaćenog i ugovorenog rizika ne zna, iako ugovarači osiguranja plaćaju premiju nakon zaključenog ugovora iz koje se kasnije vrši isplata kada dođe do pojave osiguranog rizika.

Osiguranje je uvijek povezano sa štetom i ona predstavlja glavni motiv nastanka osiguravajućeg odnosa. Štete koje se preuzimaju osiguranjem mogu da nastanu kao posljedica prirodnih opasnosti ili čovjekove djelatnosti. Osiguravajuće kompanije preko svojih uslova osiguranja definišu rizike koje prihvataju, kao i obim opasnosti koje pokrivaju u slučaju ostvarenja šetnog događaja. Osiguranje ne može

spriječiti nastanak štetnih događaja, već se pomoću njega može ostvariti posredna ekonomska zaštita koja upravo i predstavlja razlog postojanja osiguranja.²

Termin risk menadžment je tipično američki, a kod nas ima najadekvatnije značenje upravljanje rizikom. Sam proces upravljanja rizikom može se sagledati kao skup metoda koje se koriste fleksibilno i zajedno. To je u osnovi multi-disciplinarni proces u kome se u cilju rješavanja problema rizika zajedno koriste različita znanja i discipline. Naime, to je sistemski proces za identifikaciju, analizu i procjenjivanje rizika, odnosno mogućnosti nastanka šteta sa kojima se suočava neka organizacija ili pojedinac, kao i za odabiranje najboljeg načina za obradu, odnosno za tretman ovih mogućih rizika, a u skladu sa ciljevima i težnjama date organizacije ili pojedinca.³

Upravljanje rizikom je važna komponenta konkurentnosti svakog osiguravajućeg društva. Iz tog razloga osiguravajuća društva bi trebalo da imaju sektor za upravljanje rizikom, jer prihvataju rizik i posluju sa njegovim posljedicama, obzirom na to da upravljaju i raspolažu tuđim sredstvima.

Upravljanje rizicima u sektoru osiguranja u Crnoj Gori, je iz gore pomenutih razloga tema ovog rada, jer osiguravajućim društvima u Crnoj Gori tek predstoji usklađivanje sa novom zakonskom regulativom-Solventnost II. Navešćemo samo nekoliko aktuelnih komponenti upravljanja rizicima u osiguranju:

- Sektor osiguranja je u stalnom procesu unaprijeđivanja, što podstiče promjene potrebne da se adaptira novom ekonomskom okruženju i sve izraženijim potrebama za većim nivoima sigurnosti, transparentnosti i efektivnosti koji se traže od strane finansijskih tržišta i građana;
- Rastuća nesigurnost primorava osiguravajuća društva da se sve ozbiljnije bave upravljanjem rizicima;
- Obavezujuća regulativa takođe traži nove prilaze: solventnost i procedure upravljanja rizicima.

Predmet istraživanja je: (1) upravljanje rizicima u osiguranju i (2) sagledavanje nivoa osposobljenosti društava za osiguranje u Crnoj Gori za upravljanje rizicima prema najnovijem zakonodavnom i regulatornom okviru Evropske Unije. Taj novi okvir se odnosi posebno na Solventnost II, koja predstavlja novi zakonodavni i regulatorni okvir ukupnog poslovanja društava za osiguranje i reosiguranje u Evropskoj Uniji. U istraživanju ćemo u fokusu pažnje imati ključne promjene u upravljanju rizicima u osiguranju u teoriji, što se prije svega, odnosi na nova pravila solventnosti i upravljanja rizikom, koja determinišu potreban nivo kapitala odnosno adekvatnost kapitala osiguravajućih društava. Solventnost II, kao i Basel II, temelji se na „tri stuba“ koja čine kapitalne zahtjeve, proces supervizije i tržišnu discipli-

² Dr Boris Marović, Dr Radenko Purić „Osiguranje“, Grafo Crna Gora, Podgorica 2010. godina

³ C.A.Williams and R.M.Heins, Risk Management and Insurance, McGraw-Hill Book Company, New York, 1976, str. 70

nu. U okviru drugog stuba, Solventnost II će unijeti ključne promjene kod osiguravajućih društava kada je u pitanju upravljanje rizicima, jer će doprinijeti boljem poznavanju, prepoznavanju i upravljanju rizicima, što bi na kraju pozitivno uticalo na ukupnu izloženost društava za osiguranje riziku, povećanu profitabilnost i sigurnost poslovanja.

U tom smislu istraživanje je obuhvatilo teorijska razmatranja koja su nam dala osnovu za empirijsko istraživanje, koliko su društva za osiguranje u Crnoj Gori pripremljena na implementaciju nove zakonske regulative i šta treba da urade u cilju povećanja nivoa spremnosti za kvalitetno upravljanje rizicima.

Glavni cilj ovoga rada je da pruži svestraniji uvid u predmet istraživanja, kao i da ponudi saznanja o spremnosti osiguravajućih društava u Crnoj Gori za kvalitetno upravljanje rizicima. Težnja je da se kroz sprovođenje istraživanja utvrdi stvarna situacija i glavne strategije koje su implementirane u sektoru osiguranja u Crnoj Gori u cilju kontrolisanja različitih rizika. S druge strane, želimo da saznamo koliko su crnogorska osiguravajuća društva spremna za obavezujuću regulativu Evropske Unije Solventnost II.

Novi regulatorni okvir za tržište osiguranja - Solventnost II, zahtijeva od osiguravajućih društava da uspostave funkciju za upravljanje rizikom i sprovedu kompletan proces upravljanja rizikom na nivou kompanije. Svrha istraživanja je da se dobiju nova saznanja i informacije o upravljanju rizicima u osiguravajućim društvima, kao i da se istraži u kojoj se fazi procesa upravljanja rizikom, (ima ih ukupno šest prema savremenoj regulativi), nalaze osiguravajuće kompanije u Crnoj Gori.

U radu se sprovelo empirijsko istraživanje na reprezentativnom uzorku osiguravajućih društava iz Crne Gore, gdje su se koristili odgovarajući instrumenti za prikupljanje podataka, kao što su upitnik i skala za procjenjivanje.

Na crnogorskom tržištu osiguranja, poslove osiguranja obavlja devet osiguravajućih kompanija. Pet kompanija za osiguranje se bavi samo poslovima neživotnih osiguranja, a četiri kompanije samo poslovima životnih osiguranja.

Tabela 1. Pregled društava za osiguranje koja su poslovala u Crnoj Gori tokom 2018. g.

<i>Osiguravajuće kompanije koje obavljaju djelatnost neživotnog osiguranja</i>
<i>Lovćen Osiguranje AD</i>
<i>Sava Osiguranje AD</i>
<i>Generali Osiguranje Montenegro AD</i>
<i>Uniqa neživotno Osiguranje AD</i>
<i>Swiss Osiguranje AD</i>
<i>Osiguravajuće kompanije koje obavljaju djelatnost životnog osiguranja</i>
<i>Grawe Osiguranje AD</i>
<i>Uniqa životno Osiguranje AD</i>
<i>Lovćen životna Osiguranja AD</i>
<i>Wiener Städtische životno Osiguranje AD</i>

Izvor: www.ano.me

2. SOLVENTNOST

Osiguravajuće kompanije u Crnoj Gori su dužne u skladu sa Zakonom o osiguranju da održavaju kapital na nivou adekvatnom obimu i vrstama poslova osiguranja koje obavljaju. Kako bi kompanije bile kapitalno adekvatne moraju ispunjavati tri uslova propisana Zakonom:

- kapital mora biti najmanje jednak margini solventnosti;
- garantni kapital mora biti najmanje jednak 1/3 margine solventnosti i
- garantni kapital mora biti najmanje jednak osnovnom kapitalu iz člana 21

Zakona o osiguranju.

Na tržištu osiguranja Crne Gore na 31. 12. 2017. godine sve kompanije su bile solventne. Pokazatelj solventnosti je ostvario prosječnu vrijednost od 1,8.

U tabeli 2. prikazan je pokazatelj solventnosti osiguravajućih kompanija na 31. 12. 2017. godine.

Tabela 2. Pokazatelj solventnosti osiguravajućih kompanija na 31. 12. 2016. godine i 31. 12. 2017. godine

Pokazatelj Solventnosti	2016	2017
Život	2,0	1,9
Neživot	1,7	1,8
Ukupno	1,8	1,8

Izvor: www.ano.me

3. UPRAVLJANJE RIZICIMA U OSIGURAVAJUĆIM KOMPANIJAMA U CRNOJ GORI

Upravljanje rizicima je neizostavni dio investicionog poslovanja, a sastoji se od identifikacije različitih oblika rizika kojima su izloženi portfelji investitora, mjerenja rizika pomoću kvantitativnih metoda, te definisanja postupaka za upravljanje rizicima.

U Zakonu o osiguranju Crne Gore čl. 100 je definisano da su osiguravajuće kompanije dužne da upravljaju rizicima na način koji će obezbijediti trajno i blagovremeno ispunjavanje obaveza kojima su u poslovanju izložene.

Upravljanje rizicima obuhvata najmanje sljedeće aktivnosti društva za osiguranje⁴:

- 1) plaćanje šteta, ugovorenih suma osiguranja i izvršavanje drugih obaveza iz osnova osiguranja;
- 2) obavljanje poslova saosiguranja i reosiguranja viškova rizika, u nivou koji prelazi maksimalni samopridržaj;

⁴ Zakon o osiguranju Crne Gore

- 3) formiranje tehničkih rezervi;
- 4) održavanje likvidnosti društva;
- 5) deponovanje i ulaganje sredstava tehničkih rezervi;
- 6) održavanje kapitala;
- 7) deponovanje i ulaganje sredstava kapitala;
- 8) održavanje nivoa margine solventnosti;
- 9) odnos kapitala i margine solventnosti;
- 10) održavanje garantnog kapitala;
- 11) obavljanje drugih aktivnosti koje se odnose na upravljanje rizikom.

Osiguravajuće kompanije su dužne da sačine interne procedure za identifikaciju, mjerenje i praćenje rizika kojima su u poslovanju izložene. Iz tog razloga osiguravajuća društva bi trebalo da imaju sektor za upravljanje rizikom, jer prihvataju rizik, upravljaju i raspolazu tuđim sredstvima.

4. EMPIJSKO ISTRAŽIVANJE

Cilj empirijskog istraživanja u ovom radu je da se dobiju nova saznanja i informacije o spremnosti za upravljanje rizicima u osiguravajućim kompanijama u Crnoj Gori i o implementaciji Solvency II standarda.

Istraživački postupak se sastojao u prikupljanju i obradi podataka. Za dobijanje podataka koristili su se odgovarajući instrumenti: Likertova skala za procjenjivanje i upitnik. Dizajniranje skale i upitnika je urađeno na osnovu teorijskih istraživanja u ovom radu i dobijenih saznanja i informacija o predmetu istraživanja. Polazeći od nacrtu istraživanja, koji smo definisali kao akciono, cilj je da se u ovom radu dobiju saznanja i informacije o predmetu istraživanja na osnovu empirijskih podataka, koji su dobijeni na uzorku osiguravajućih kompanija iz Crne Gore.

Likertova skala i upitnik su ponuđeni ispitanicima-osiguravajućim kompanijama u Crnoj Gori, da odgovore na postavljena pitanja. Uzorak ispitanika čine najviši menadžmet osiguravajućih kompanija (izvršni direktori i direktori sektora). Odgovori su dobijeni od svih ispitanika, koje navodimo u nastavku:

NEŽIVOTNA OSIGURANJA	ŽIVOTNA OSIGURANJA
<i>Lovćen Osiguranje</i>	<i>Grawe Osiguranje</i>
<i>Sava Osiguranje</i>	<i>Lovćen životna Osiguranja</i>
<i>Generali Osiguranje Montenegro</i>	<i>Uniqa životno Osiguranje</i>
<i>Uniqa neživotno Osiguranje</i>	<i>Wiener Städtische Životno Osiguranje</i>
<i>Swiss Osiguranje</i>	

Likertova skala je dizajnirana od 14 pitanja, a skala za odgovore se kreće od 1 do 5, pri čemu 1- predstavlja „uopšte se ne slažem“, 2 - „ne slažem se“, 3 - „slažem se“, 4 - „slažem se u velikoj mjeri“ i 5 - „potpuno se slažem“ sa stavom u iskazu (pitanju). Pitanja u grupisana u dvije grupe zbog konzistentnosti i izbjegavanja nerazumijevanja: (1) utvrđivanje stepena implementacije Solvency II standrada i (2) utvrđivanje kapaciteta kadrovskih i informacionih resursa za upravljanje rizicima (tabela 3 i 4).

Tabela 3. Skala za utvrđivanje stepena implementacije Solvency II standarda

R.b.	Pitanja
1	Najviši menadžement kompanije pridaje veliku pažnju implementaciji Solvency II standarda.
2	Kompanija je u velikoj mjeri implementirala Solvency II standarde.
3	Primjena Solvency II standarda omogućava kvalitetno upravljanje rizicima.
4	Kompanija se suočava s problemima u primjeni Solvency II standarda.
5	Kompanija sprovodi eksternu edukaciju za upravljanje rizicima (organizovanje interne obuke sa predavačima ekspertima).
6	Kompanija sprovodi internu edukaciju iz upravljanja rizicima (eksterni seminari, fakulteti, konferencije).
7	Troškovi implementacije Solvency II standarda su prihvatljivi za vašu kompaniju.

Tabela 4. Skala za utvrđivanje kapaciteta kadrovskih i informacionih resursa

R.b.	Pitanja
8	Kompanija ima poseban sektor za upravljanje rizicima.
9	Raspoloživo osoblje ima dovoljno stručnih znanja i vještina potrebnih za uspješno upravljanje rizicima.
10	Prihvatljiv je stepen angažovanosti osoblja za upravljanje rizicima.
11	Kompanija ima dovoljan broj osoblja za upravljanje rizicima.
12	Informacioni sistem kompanije podržava upravljanje rizicima (brze i kvalitetne informacije) ?
13	Kompanija će morati da zamijeni postojeći IT sistem novim, kako bi u potpunosti zadovoljila i podržala automatizaciju Solvency II procesa.
14	Kompanija radi na unaprijeđenju znanja iz oblasti upravljanja rizicima.

Upitnik za utvrđivanje spremnosti za upravljanje rizicima je sastavljen od 13 pitanja i ima za cilj da utvrdi važnost primjene, probleme u vezi sa primjenom, stručnost i broj zaposlenih u sektoru upravljanja rizicima, kao i troškove koje zahtijeva implementacija nove regulative. Upitnik je takođe, kao i skala za procjenu prosljeđen svim osiguravajućim kompanijama, a u nastavku, pitanja iz upitnika su data u tabeli 5.

Tabela 5. Upitnik za utvrđivanje spremnosti za upravljanje rizicima

R.b.	Pitanja
1	Prioritet koji rukovodstvo Vaše kompanije u ovom trenutku pridaje implementaciji Solvency II standarda se najbolje može ocijeniti kao?
2	Koje moguće prednosti primjene Solvency II standarda ste indetifikovali do sada?
3	Koje moguće probleme u vezi sa primjenom Solvency II standarda ste identifikovali do sada?
4	Kako ocjenjujete znanje Vaših zaposlenih o Solvency II standardima?
5	Na koji način Vaša osiguravajuća kompanija vrši edukaciju zaposlenih u oblastima relevantnim za Solvency II ?
6	Da li u Vašoj osiguravajućoj kompaniji postoji poseban sektor za upravljanje rizicima u osiguranju?
7	Kako ocjenjujete stručnost zaposlenih koji rade na poslovima upravljanja rizicima u Vašoj osiguravajućoj kompaniji?
8	Koliko zaposlenih je angažovano na poslovima upravljanja rizicima?
9	Ako je Vaša osiguravajuća kompanija članica osiguravajuće grupe, da li za interne potrebe vršite izvještavanje matičnog društva u skladu sa Solvency II standardima?
10	Ako je Vaša osiguravajuća kompanija članica osiguravajuće grupe, da li ste radi izračunavanja adekvatnosti kapitala na konsolidovanoj osnovi u obavezi da primjenjujete Solvency II standarde?
11	U kojoj oblasti očekujete najveće troškove tokom procesa implementacije Solvency II standarda?
12	Da li Vaša postojeća informaciona infrastruktura podržava Solvency II zahtjeve za praćenje svih rizika?
13	Sa kojim poteškoćama se suočavate u procesu prilagođavanja informacione infrastrukture Solvency II zahtjevima u okviru stuba I?

Podaci dobijeni od osiguravajućih kompanija su tabelirani i obrađeni, sa grafičkim prikazom za svaku grupu pitanja pojedinačno. U nastavku ćemo prikazati rezultate istraživanja po svim aspektima.

Rezultati istraživanja za stepen implementacije Solvency II standarda su prikazani u tabeli 6.

Tabela 6. Rezultati skale za procjenjivanje implementacije Solvency II standarda

Upravljanje rizicima – Skala za utvrđivanje stepena implementacije solvency II standarda										
OSIGURAVAJUĆE KOMPANIJE U CRNOJ GORI										
PITANJA	GENERALI OSIGURANJE MONTENEGRO	GRAWE OSIGURANJE	LOVČEN OSIGURANJE	LOVČEN ŽIVOTNA OSIGURANJA	SAVA OSIGURANJE	SWISS OSIGURANJE	UNIQA NEŽIVOTNO OSIGURANJE	UNIQA ŽIVOTNO OSIGURANJE	WIENER STADTISCHE ŽIVOTNO OSIGURANJE	PROSJEČAN ODGOVOR
1. Najviši menadžment kompanije pridaje veliku pažnju implementaciji solvency II standarda.	3	5	4	3	5	3	3	3	3	3,56
2. Kompanija je u velikoj mjeri implementirala solvency II standarda.	3	3	4	2	3	1	3	3	3	2,78
3. Primjena solvency II standarda omogućava kvalitetno upravljanje rizicima .	3	5	3	3	5	5	4	4	3	3,89
4. Kompanija se suočava s problemima u primjeni solvency II standarda.	3	1	3	2	3	3	2	2	2	2,33
5. Kompanija sprovi eksternu edukaciju za upravljanje rizicima (organizovanje interne obuke sa predavačima ekspertima).	3	1	5	3	5	1	2	2	3	2,78
6. Kompanija sprovi internu edukaciju iz upravljanja rizicima (eksterni seminari, fakulteti, konferencije).	2	4	5	3	5	1	4	4	2	3,33
7. Troškovi implementacije solvency II standarda su prihvatljiviji za vašu kompaniju.	4	5	3	2	3	1	2	2	4	2,89

Zbog važnosti svakog odgovora, prikazaćemo rezultate skale za procjenjivanje implementacije Solvency II standarda odnosno odgovore na svako pitanje i komentarisati ih:

1. Prema rezultatima odgovora na prvo pitanje, najviši menadžment pridaje solidno pažnju implementaciji Solvency II standarda (66,67% to čini u velikoj mjeri).

2. Na osnovu ponuđenog stava da su kompanije u velikoj mjeri implementirale Solvency II standarde, više od pola osiguravajućih kompanija slaže sa ovim stavom odnosno 66,67%, dok se 11,11% ne slaže uopšte, pa zaključujemo da je većina kompanija svjesna težine i ozbiljnosti nove regulative.

3. Stav da primjena Solvency II standarda omogućava kvalitetno upravljanje rizicima, procijenjen je sa 22,22% ispitanika odgovorom potpuno se slažem i slažem se u velikoj mjeri, dok je sa 55,56% ocijenjen sa odgovorom slažem se. Na osnovu dobijenih odgovora možemo zaključiti da su kompanije upoznate sa izmjenama regulative u pogledu upravljanja rizicima koje nameće Solvency II, jer je to upravo jedan od prioritetnih zadataka koje moraju da ispune primjenom nove regulative.

4. Na osnovu dobijenih odgovora za stav da se kompanije suočavaju sa problemima u primjeni Solvency II standarda, možemo zaključiti da većina njih ima problema u primjeni, dok se 11,11% ne slaže uopšte sa ovom konstatacijom.

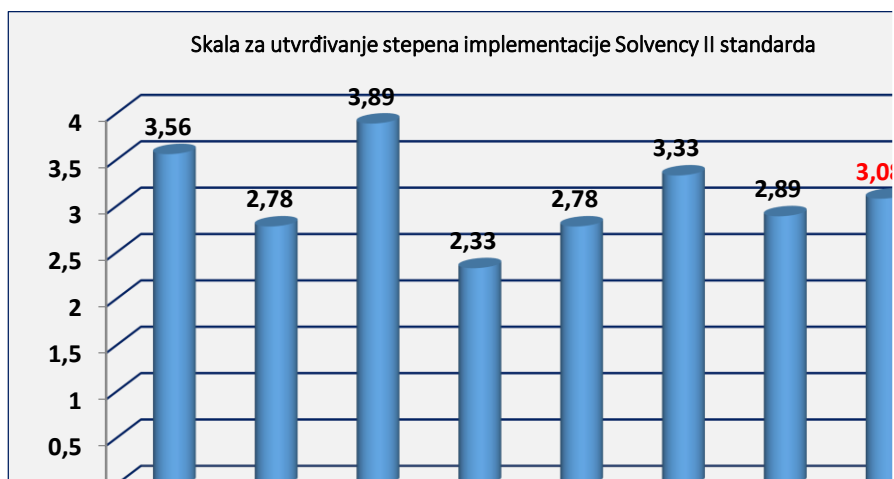
5. Kada je u pitanju eksterna edukacija za upravljanje rizicima, ispitanici se uglavnom slažu da kompanije sprovode eksternu edukaciju i sa ovim stavom se 22,22% potpuno slaže, a isto toliko ne slaže uopšte ili slažu u maloj mjeri. Na osnovu dobijenih odgovora možemo zaključiti da su samo neke kompanije počele sa edukacijom kadrova na upravljanju rizicima dok kod ostalih to nije slučaj.

6. Interna edukacija je više zastupljena kada je u pitanju upravljanje rizicima u osiguravajućim kompanijama, što se može uočiti na osnovu dobijenih odgovora gdje se samo 11,11% kompanija ne slaže uopšte sa ovim stavom.

7. Troškovi implementacije Solvency II standarda su za više polovinu kompanija prihvatljivi što zaključujemo na osnovu dobijenih odgovora, dok 11,11% kompanija ne mogu da prihvate ovu vrstu troškova.

Prosječan odgovor skale za utvrđivanje stepena implementacije Solvency II standarda iznosi 3,08 i govori nam da su osiguravajuće kompanije dostigle srednji nivo implementacije Solvency II standarda. Ono što je važno jeste da su sve kompanije prepoznale važnost nove regulative i krenule sa pripremama kako bi u budućem periodu spremno prihvatile sve izmjene koje nosi sa sobom ova zakonska regulativa.

Grafik 2. Prosječan odgovor za utvrđivanje stepena implementacije Solvency II

Rezultati istaživanja za stepen kadrovske i implementacione osposobljenosti su sumarno dati u tabeli 7, a prosječan odgovor na nivou skale je prikazan na grafiku 3.

Tabela 7. Rezultati skale za utvrđivanje kadrovskih i informacionih resursa

Upravljanje rizicima u osiguranju- Skala za utvrđivanje kadrovskih i informacionih resursa										
PITANJA	GENERALI OSIGURANJE MONTENEGRO	GRAWE OSIGURANJE	LOVČEN OSIGURANJE	LOVČEN ŽIVOTNA OSIGURANJA	SAVA OSIGURANJE	SWISS OSIGURANJE	UNIQA NEZIVOTNO OSIGURANJE	UNIQA ŽIVOTNO OSIGURANJE	WIENER STADTISCHE ŽIVOTNO OSIGURANJE	PROSJEČAN ODGOVOR
1. Kompanija ima poseban sektor za upravljanje rizicima .	4	4	5	1	1	1	3	3	3	2,78
2. Raspoloživo osoblje ima dovoljno stručnih znanja i vještina potrebnih za uspješno upravljanje rizicima.	2	3	5	2	4	3	3	3	3	3,11
3. Prihvatljiv je stepen angažovanosti osoblja za uravljanje rizicima.	3	3	5	2	4	3	3	3	4	3,33
4. Kompanija ima dovoljan broj osoblja za upravljanje rizicima ?	2	3	5	1	5	3	3	3	3	3,11
5. Informacioni sistem kompanije podržava upravljanje rizicima (brze i kvalitetne informacije) ?	5	3	5	3	4	3	2	2	2	3,22
6. Kompanija će morati da zamijeni postojeći IT sistem novim, kako bi u potpunosti zadovoljila i podržala automatizaciju solvency II procesa.	5	3	1	2	1	2	2	2	2	2,22
7. Kompanija radi na unaprijeđenju znanja iz oblasti upravljanja rizicima?	3	3	5	4	5	2	4	4	2	3,56

Kada su u pitanju kadrovski i informacioni resursi kompanija, prosječan odgovor dobijen od ispitanika je 3,05. Ukrštanjem sa prethodnom skalom za procjenjivanje možemo zaključiti da je prosječan odgovor približno isti, što nam govori o pouzdanosti dobijenih rezultata. Dobijeni rezultat nam jasno pokazuje da se po svim ispitivanim dimenzijama moraju ostvariti značajni napretci u cilju dostizanja pune kadrovske i informacione spremnosti za implementaciju Solvency II standarda. Dakle, zaključak je da ne postoji dovoljan nivo kadrovske spremnosti i spremnosti informacione infrastrukture za upravljanje rizicima, koja bi omogućila uspješno upravljanje rizicima.

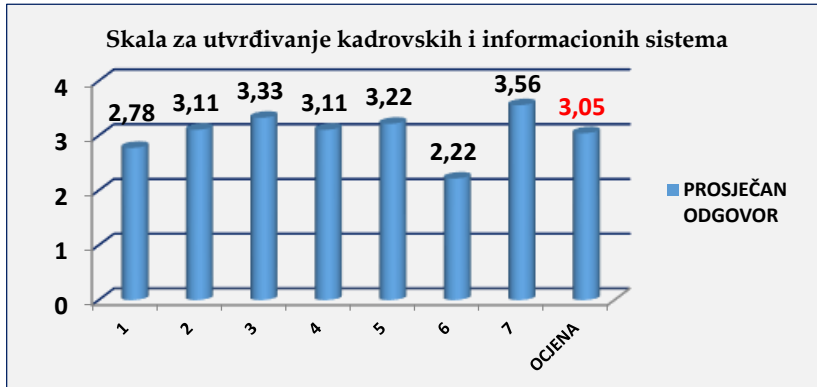
Rezultati dobijenih upitnikom:

1. Prioritet koji rukovodstvo kompanija pridaje implementaciji Solvency II standarda ocijenjen je sa 66,67%, odnosno nešto više od pola ispitanika je odgovorilo da je to srednji prioritet.

2. Kada su u pitanju prednosti implementacije Solvency II standarda kompanije su zauzele tri različita stava. Veća fleksibilnost i individualni pristup, kao i primjena internih modela za upravljanje rizicima su odgovori za koje su se opredijelile kompanije u pogledu prednosti ove regulative.

3. Najveće probleme kada je u pitanju primjena Solvency II standarda kompanije su indetifikovale kod unaprijeđenja informacionih tehnologija, modela i baza podataka i to sa 44,44%, zatim slijede troškovi obuke kadrova sa 22,22% i nedostatak kadrova sa 11,11%.

Grafik 3. Prosječan odgovor za spremnost kadrovskih i informacionih resursa

Analiza rezultata dobijenih upitnikom:

1. Prioritet koji rukovodstvo kompanija pridaje implementaciji Solvency II standarda ocijenjen je sa 66,67%, odnosno nešto više od pola ispitanika je odgovorilo da je to srednji prioritet.

2. Kada su u pitanju prednosti implementacije Solvency II standarda kompanije su zauzele tri različita stava. Veća fleksibilnost i individualni pristup, kao i primjena internih modela za upravljanje rizicima su odgovori za koje su se opredijelile kompanije u pogledu prednosti ove regulative.

3. Najveće probleme kada je u pitanju primjena Solvency II standarda kompanije su indetifikovale kod unaprijeđenja informacionih tehnologija, modela i baza podataka i to sa 44,44%, zatim slijede troškovi obuke kadrova sa 22,22% i nedostatak kadrova sa 11,11%.

4. U osiguravajućim kompanijama zaposleni imaju uglavnom samo osnovno znanje o Solvency II standardima, dok ih 11,11 % nije upoznato sa ovim novim standardima.

5. Edukacija zaposlenih u oblastima relevantnim za Solvency II standarde u većini kompanija sprovodi se na nivou grupe kojoj te kompanije pripadaju, odnosno kod 44,44% kompanija. Zatim slijede seminari koje drže eksperti drugih institucija sa 33,33%, ali kod nekih kompanija još uvijek ne sprovodi edukacija.

6. S obzirom da Solvency II stavlja akcenat na upravljanje rizicima u osiguravajućim kompanijama, a time i postojanje posebnog sektora za ove poslove, ovo pitanje je upućeno kompanijama. Kod 33,33% kompanija poseban sektor risk menadžmenta postoji, ali u istom ovom procentu kod nekih kompanija ove poslove obavlja sektor finansija. 22,22% kompanija ima u planu njegovo formiranje dok kod 11,11% kompanija ovaj sektor ne postoji.

7. Stručnost zaposlenih koji rade na poslovima upravljanja rizicima ocijenjeno je kao odlično od strane 22,22% kompanija, dok se sa 33,33% ocjenjuje kao dobro, a sa 44,44% kao vrlo dobro.

8. Većina osiguravajućih kompanija tj. 44,44% ima samo jednog zaposlenog na poslovima upravljanja rizicima. Dva zaposlena ima 11,11% kompanija, dok više od tri zaposlena radi na poslovima upravljanja rizicima u 44,44 % kompanija.

9. Kada je u pitanju izvještavanje matičnog društva u skladu sa Solvency II standardima samo 55,56% kompanija to čini za interne potrebe.

10. Izračunavanje adekvatnosti kapitala na konsolidovanoj osnovi u skladu sa Solvency II standardima u obavezi je da primjenjuje 33,33 % kompanija, dok ostale kompanije još uvijek ne primjenjuju ove standarde prilikom izračunavanja kapitala.

11. Najveće troškove implementacije Solvency II standarda kompanije očekuju u oblasti informacionih tehnologija i to sa 55,56%, a zatim slijede prijem i obuka kadrova i outsourcing modela sa 22,22%.

12. Postojeća informaciona infrastruktura kod 66,67% kompanija ne podržava Solvency II zahtjeve za praćenje svih rizika, dok kod ostalih 33,33% kompanija to nije slučaj.

13. Najveće poteškoće kada je u pitanju prilagođavanje informacione infrastrukture Solvency II standardima, kompanije vide u mogućnostima integracije u postojeće informacione sisteme sa 55,56%, kao i internim modelima sa 22,22%.

4. ZAKLJUČAK

Osiguravajuće kompanije u Crnoj Gori imaju srednji nivo spremnosti za upravljanje rizicima. Značajno je da je najviši menadžment značajno posvećen unaprijeđenju kadrovskih i informacionih resursa za poboljšanje spremnosti za upravljanje rizicima. To pokazuje i organizovanje edukacija za upravljanje rizicima u većini kompanija. Međutim, postoje značajna ograničenja zbog malog broja kadrova za upravljane rizicima i, posebno izraženo ograničenje, je neadekvatna slaba informaciona infrastruktura. Sve to nameće zaključak da i Solvency II standardi imaju značajna ograničenja za primjenu u potpunosti, kada je u pitanju tržište osiguranja u Crnoj Gori.

Dobijeni rezultati jasno pokazuju da se po svim ispitivanim dimenzijama moraju ostvariti značajna poboljšanja u cilju dostizanja pune kadrovske i informacione spremnosti za upravljanje rizikom u cilju implementacije Solvency II standarda.

Ukrštanjem rezultata skale za procjenjivanje i upitnika može se uočiti da se odgovori u velikoj mjeri slažu, tako da to pojačava pouzdanost zaključaka. Na kraju možemo konstatovati, da rezultati istraživanja dokazuju da su osiguravajuće kompanije u Crnoj Gori nedovoljno osposobljene za ostvarivanje višeg nivoa sigurnosti u upravljanju rizicima posebno u dijelu rizika koje su vezani za Solventnost II.

Osiguranje predstavlja značajnu ekonomsku aktivnost koja učestvuje u stvaranju bruto društvenog proizvoda u posljednjoj dekadi između 5-10% na svjetskom nivou. Ovaj doprinos stvaranju BDP-a razlikuje se pojedinačno po zemljama i zavisi od stepena razvoja samog osiguranja u svakoj zemlji. Razvoj osiguranja s jedne strane zavisi od stanja privrede i procjene efekata rizika (nivo ekonomskog razvoja, domaći propisi u ekonomiji, politički uslovi i dr.), a s druge strane od spoljašnjih okolnosti u svjetskoj ekonomiji. Zbog toga osiguravajuće kompanije moraju posvetiti posebnu pažnju upravljanju rizicima sa kojima se susrijeću tokom poslovanja.

Međutim, danas, kada imamo na raspolaganju moderne informacione tehnologije, razvijenu teoriju rizika i aktuarstvo, olakšano je pitanje mjerenja i kvantifikaci-

je rizika uz pomoć risk menadžmenta, koji je u razvijenim zemljama svijeta postao sastavni dio teorije i prakse menadžmenta, ali je kod nas i u našem okruženju još uvijek u početnoj fazi razvoja. Osnovni koncept upravljanja rizikom je u težnji da se rizik prevedu iz domena neizvjesnosti i nepoznanice u domen spoznaje, tj. da se različitim metodama kontrolišu rizici i da se njima upravlja.

Osiguravajuće kompanije u Crnoj Gori su dužne da upravljaju rizicima na način koji će obezbijediti trajno i blagovremeno ispunjavanje obaveza kojima su u poslovanju izložene. U tom smislu kompanije moraju da sačine interne procedure za identifikaciju, mjerenje i praćenje rizika kojima su u poslovanju izložene, što dovodi do potrebe da sve osiguravajuće kompanije imaju sektor za upravljanje rizikom, jer prihvataju rizik i posluju sa njegovim posljedicama. Kako bi kompanije bile kontinuirano sposobne da izmiruju obaveze prema osiguranicima u skladu sa ugovorenom dinamikom, neophodno je sagledati sve rizike koji ugrožavaju poslovanje i na adekvatan način upravljati njima. Značajno izmijenjen poslovni ambijent u posljednjih nekoliko godina povećao je brojnost i kompleksnost rizika sa kojima se suočavaju osiguravajuće kompanije. Pored tipičnih finansijskih rizika, kojima su izložene (tržišni rizik, kreditni rizik, rizik likvidnosti, rizik upravljanja aktivom i pasivom, itd.), osiguravajuće kompanije se suočavaju sa vrstama rizika koje su specifične za djelatnost osiguranja, kao što su rizik nedovoljnosti premija i rezervi za štete, rizik reosiguranja, rizik katastrofalnih šteta, itd. Konačno, kao i svi poslovni subjekti, nezavisno od njihove konkretne djelatnosti, osiguravači su podložni uticaju šireg spektra rizika koje obuhvata kategorija operativnih rizika.

Temelj procesa evaluacije solventnosti osiguravajućih organizacija predstavlja identifikacija relevantnih rizika i njihovo mjerenje, kako bi bio definisan potreban nivo kapitala za apsorpciju potencijalnih gubitaka. Zbog brojnih nedostataka Solventnosti I, evropske zemlje su pristupile procesu dizajniranja sofisticiranog, na rizicima zasnovanog, modela za utvrđivanje solventnosti osiguravača, u okviru koncepta Solventnost II (engl. Solvency II). Osnovna karakteristika novog metodološkog okvira je eksplicitno uvažavanje pojedinačnih rizika sa kojima se suočavaju osiguravajuće kompanije, kao i međusobne interakcije tih rizika, pri utvrđivanju zahtjevanog kapitala osiguravača. Ključni zahtjev koji koncept Solventnost II nameće osiguravajućim društvima jeste implementacija sveobuhvatnog sistema upravljanja rizicima, koji podrazumijeva potrebu sistematskog identifikovanja svih rizika, njihovih međuzavisnosti i mogućnosti koje osiguravajućim društvima stoje na raspolaganju

Istraživanje koje je sprovedeno u radu je pokazalo da se osiguravajuće kompanije nalaze na srednjem nivou spremnosti za upravljanje rizicima. Međutim, i pored organizovanja edukacija za upravljanje rizicima u većini kompanija, postoje značajna ograničenja zbog malog broja kadrova za upravljane rizicima i, posebno izraženo ograničenje, je neadekvatna slaba informaciona infrastruktura. Sve to nameće zaključak da i Solvency II standardi imaju značajna ograničenja za primjenu u potpunosti, kada je u pitanju tržište osiguranja u Crnoj Gori.

Literatura:

Agencija za nadzor osiguranja Crne Gore, www.ano.me, datum pristupa 07. novembar 2018. Godine.

Marović, B., Purić R. (2010), *Osiguranje*, Grafo Crna Gora, Podgorica.

Williams, C. A, Jr., Smith M. L. and Young, C. P. (1998), *Risk Management and Insurance*, Irwin/McGraw-Hill, International Editions.

Williams, C.A. and Heins, R.M. (1976), *Risk Management and Insurance*, McGraw-Hill Book Company, New York.

Damodaran, A. (2008), *Strategic Risk Taking: A Framework for Risk Management*, Wharton School Publishing, Pearson Education, USA.

Vaughan, E. J. and Vaughanm, T. M. (2008), *Osnovi osiguranja-upravljanje rizicima*, prevod.

Skipper H.D., Kwon W.J. (2007), *Risk Management and Insurance, Perspectives in Global Economy*, Black-well Publishing, Malden, Ma, USA.

Jeremić, Lj. (2012), *Ekonomika osiguranja*, Univerzitet Singidunum Beograd.

Vujović, R. (2009), *Upravljanje rizicima i osiguranje*, Univerzitet Singidunum, Beograd.

Zakon o osiguranju Crne Gore.